

MONDROS MÜTAREKESİ ERTESİNDE MUSTAFA KEMAL'İN ORDUYA, SİYASETE VE İNGİLİZLERİN TUTUMUNA İLİŞKİN DÜŞÜNCELERİ

ŞERAFETTİN TURAN

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nin uygulanması konusunda Osmanlı Hükümeti ile anlaşmazlığa düşen Mustafa Kemal'in, Yıldırım Orduları Grubu Karargâhının dağıtılması ve kendisinin Harbiye Nezareti emrine verilmesi üzerine, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a döndüğü bilinmektedir. O'nun başkente varışından '3' gün sonra, 17 Kasım 1918 günü *Minber* gazetesinde *Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat* başlığı altında kendisiyle yapılan bir görüşmenin yayımlandığını görüyoruz. Şimdiye değin derlenmiş olan *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* arasında yer almayan bu görüşme, Mustafa Kemal'in, Mondros Mütarekesi'nden kısa bir süre sonra düşüncelerini kamuoyuna açıkladığının ilk örneği olarak dikkat çekici olmasının dışında, içeriği yönünden de büyük önem taşımaktadır. Çünkü M. Kemal bu demecinde özellikle ordu - siyaset ilişkileri ile kuvvetli ordu - ulusal güç kavramları üzerinde durmakta ve ayrıca İngilizlerin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı izledikleri siyasaya ilişkin kanaatını, daha doğrusu dileğini açıklamaktadır.

Öte yandan bu görüşmenin *Minber* gazetesinde yayımlanması da ayrı bir özellik taşımaktadır. Çünkü sözkonusu gazete, Mustafa Kemal'in isteği üzerine yayın hayatına girdiği gibi *Minber* adını da o koymuş ve üstelik gazeteye ortak olmuştu.

M. Kemal, 1926'da yayımlanan anılarında bu gazeteden şöyle söz ediyor:

"Fethi Bey İstanbul'da *Minber* isimli bir gazete çıkardı, belki hatırlarsınız. Sahibi ve başyazarı o idi. Düşüncelerimizi birlikte yayımlamak üzere ben de kendisi ile ortak olmuşum. Gazetenin ne derece başarılı olduğunu bilmem. Herhalde benim bu ilk ve son gazeteciliğim başarılı olmamıştır."¹

Gazeteyi çıkartan Fethi Okyar ise bu konuda daha ayrıntılı bilgiler veriyor. O'nun anlattığına göre, "Harbiye Nezareti emrinde müstafi Ordu

¹ Falih Rıfık Atay, *Atatürk'ün Hatıraları, 1914-1919*, Ankara, 1965, s 89

Kumandanı” durumunda bulunan Mustafa Kemal kendisine, ülkenin içinde bulunduğu durum ve gittikçe artan particilik mücadeleleri konusunda “milleti uyandırmak” ve gerçekleri “halka, hatta düşmanlarımıza anlatabilmek için”, birlikte bir gazete çıkarmayı önermiş ve maaşlarından biriktirdiği bir miktar parayı da vererek, gazeteye “kürsü” anlamına gelen bir de isim bulmuştu: *Minber*.² Bunun üzerine sahipliğini İstanbul mebusu sıfatıyla Ali Fethi Bey’in (Okyar) üstlendiği, Sorumlu Müdürlüğüne de Dr. Rasim Ferit (Talay)’in getirildiği gazetenin yayımına başlanmıştı.

Siyasal, bilimsel, yazınsal, teknik ve ekonomik konulara yer vermesi öngörülen *Minber* günlük bir gazete idi. *Mustafa Kemal Paşa İle Mülakat*’ın yayımlandığı 12 Safer 1337 (17 Kasım 1918) günkü nüshasında henüz 16. gününü dolduran gazete, 2 Kasım 1918’de çıkmaya başlamıştı. Böyle olunca, *Minber*’in yayımına başlandığında M. Kemal’in henüz İstanbul’a gelmediği, VII. Ordu ve Yıldırım Orduları Grubu Komutanı olarak Adana’da bulunduğu anlaşılıyor. Dolayısıyla Fethi Okyar’ın ayrıntıda yanılmış olması ve gazete adının M. Kemal’in başkente dönüşünden önce saptanmış olması gerekir. Rauf Orbay’ın anılarından da anlaşıldığına göre Mustafa Kemal, İstanbul’a geldikten ve Sadarettin istifa eden Ahmet İzzet Paşa ile görüşükten sonra, yeni kurulan Tevfik Paşa kabinesini düşürmek amacıyla Fethi Bey’in çıkardığı *Minber*’e ortak olmuştu³. Buna göre Mustafa Kemal’in sözkonusu demeci, kendisinin ortağı bulunduğu ve adını koyduğu gazetede, halkı aydınlatmak amacıyla çıkıyor demektir.

*

Mustafa Kemal Paşa İle Mülakat başlığıyla yayımlanan görüşme, “Yüksek bir Yaşamöyküsü - M. Kemal Paşa’nın Askeri Hizmetleri - Siyasal Kanaatleri - Kuvvetli Ordu Hakkındaki Düşüncesi - İngilizlere Karşı Duyguları - Memleketteki Düşün Akımları” diye ‘6’ alt başlık taşımakla birlikte, başlıca ‘2’ bölümden oluşmaktadır. M. Kemal’in yaşamöyküsü ve askeri hizmetleri hakkında bilgi veren birinci bölüm, gazete adına kaleme alınmıştır. İkinci bölümde ise Mustafa Kemal’le görüşmede kendisine yöneltilen sorular ve O’nun bunlara verdiği yanıtlar yer almaktadır.

Minber gazetesince görüşmenin baş kısmına eklenen ve M. Kemal’in yaşamöyküsünü içeren bölümde, O’nun özgürlükçü düşüncelerinden ötürü Şam’a sürülmesinden başlayarak Trablusgarp ve Birinci Dünya Savaşlarında yaptığı hizmetler sıralanmaktadır. M. Kemal’in “Arıburnu ve

² Fethi Okyar, *Üç Devirde Bir Adam*, Yayın hazırlayan: Cemal Kutay, İstanbul, 1980, s. 247 vd.

³ F. Kandemir, *Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay*, İstanbul, 1965, s. 31

Anafartalar'daki büyük savaşların biricik kahramanı sıfatıyla başkenti istila edilmekten koruduğu" belirtilen bu tanıtıcı bölümün sonunda, kendisinin Mondros Mütarekesi hükümlerinin "suver-i tatbikiyesi" yani uygulama biçimi hakkında merkezle görüşmelerde bulunmak amacıyla İstanbul'a geldiği, ancak Yıldırım Orduları Grubu'nun dağıtılması nedeniyle "görevine son verildiği" söylenmektedir. Bundan O'nun İstanbul'a döndükten sonra Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığından alındığı gibi bir anlam çıkıyorsa da, Grubun daha önce dağıtıldığı ve M. Kemal'in komutanlığı bırakarak başkente gittiği bilindiğine göre, bu satırlarda bir anlatım aksaklığı olsa gerektir. Kaldı ki gazetenin bu sunuşunun başıda, M. Kemal'in "Bundan '3' gün evvel son memuriyeti olan Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığını terk ile" İstanbul'a geldiği belirtilmektedir ki, O'nun başkente döndükten sonra görevden alındığı sözkonusu olamaz.

Gerçekten de Yıldırım Orduları Grubu ile İkinci Ordu karargâhları 4 Kasım 1918'de kaldırılmış ve VII. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa da Harbiye Nezareti emrine verilmiş, buna ilişkin padişah onayı (irade-i seniyye) ise 10 Kasım'da Grup Komutanlığına bildirilmişti.⁴ Öte yandan, mütareke maddelerinin yanlış yorumlanıp uygulandığını öne süren ve İskenderun'un İngilizlerce işgal edilmesi konusunda Hükümetle anlaşmazlığa düşen M. Kemal, daha 6 Kasım'da Grup Komutanlığını bir başkasına devre hazır olduğunu Genel Kurmay Başkanlığı'na bildirmişti. M. Kemal'in sonradan Mahmut ve Falih Rıfki'ya anlattıklarına göre, Sadrazam İzzet Paşa, bir gün kendisini makina başına çağırarak kabinenin istifa ettiğini bildirmiş ve İstanbul'a gelmesinin "münasip" olacağını eklemiştir.⁵ İşte bunun üzerine Mustafa Kemal, aslında komuta ettiği grup dağıtılmış olduğu için, 10 Kasım 1918 akşamı Adana'dan trenle başkente hareket etmişti.

Mustafa Kemal'le görüşmeyi içeren *Minber*'deki asıl bölüme gelince, gazete muhabirinin yönelttiği '3' soru ile O'nun bunlara verdiği yanıtlardan oluşmaktadır. Gazete adına M. Kemal'den şu konularda görüşleri sorulmuştur:

- 1) İmparatorluğun siyasi durumu hakkındaki düşünceleri,
- 2) İngilizlere karşı beslediği duygular,
- 3) Ülkede görülen son düşünce akımlarını nasıl bulduğu.

⁴ Tefvik Bıyıklıoğlu, *Türk İstiklâl Harbi, I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Gnkur. yay, Ankara, 1962, s. 63

⁵ F. Rıfki Atay, *Atatürk'ün Hatıraları*, s. 81

O'nun bu sorulardan birincisine, kendi ana düşüncelerini de yansıtan oldukça geniş yanıt verdiği, İngilizler hakkındaki görüşlerini kısaca açıkladığını, düşün akımlarıyla ilgili son soruya ise, başkentten uzak kaldığı için bu konuda şimdilik bir şey söyleyemeyeceğini belirtmekle yetindiğini görüyoruz.

M. Kemal Paşa'nın, Mondros Mütarekesi'nin uygulanmasına geçildiği ve bir İtilaf filosunun başkente geldiği, yer yer işgal hareketlerine girişildiği o bunalımlı günlerde genel siyasal durum ve İngilizlerin tutumu hakkında kamuoyuna açıkladığı görüşleri büyük bir önem taşımaktadır. Bu önemli noktaları, kendi sözlerine dayanarak şöyle sıralayabiliriz:

a-Ordu ve Siyaset

Mustafa Kemal, bir asker olarak siyasetle uğraşmadığını, siyaseti askerliğin ve ordunun uğraş alanı dışında gördüğünü ısrarla belirtmektedir. Kendi deyimiyle, siyasetle, Sofya, Belgrad ve Çetine Ataşemilerliklerinde bulunduğu 1913-1914 yıllarında ilgilenmiştir. Üstelik bu ilgilenme ya da uğraş yalnızca "siyasal" olmayıp, görevinin gereği "askeri - siyasal bir uğraş" idi. Ömrü savaş alanlarında geçen M. Kemal, kendisini, ordu, savaş ve askeri kanaatler konusunda çok yetkili görmekte, ancak, "siyasetten sözetmeyi, siyaseti meslek olarak seçmiş olanlara bırakmayı uygun" bulmaktadır.

Bununla birlikte bir komutan olarak, kendisinin de içinde bulunduğu devrin çeşitli dönemlerinde devletin genel siyasetin akışına ne yolda katıldığını, "kutsal vatanımızın ve bahtsız ulusumuzun kurtuluşunu ve yararını ilgilendirdiği" için, düşünmekten geri kalmadığını da açıklamaktadır. Yani günlük siyasetle uğraşma değil de, ülkenin ve ulusun geleceği açısından genel siyasetle ilgilenme, bir değerlendirme yapma.. Bu düşünce biçimi, M. Kemal'in daha Selanik'ten başlayarak ordunun siyasetle uğraşmaması gerektiği yolundaki kanaat ve davranışlarının doğal bir uzantısı ve bundan sonra da izleyeceği ilkenin bir halkası olarak görülmektedir.

b-Ordu - Siyasal İktidar

Bu görüşmede dikkati çeken bir başka nokta, Mustafa Kemal'in siyaset dışında kalıp vatan savunması ile uğraşmasını istediği ordunun, gerektiğinde, ülke siyasetini yönetenlerin, bir başka deyimle siyasal iktidarların verecekleri karara göre harekete geçtiğini belirtmesidir. O bu konuda bugünkü anlatımla şöyle demektedir:

"Şüphe yok ki biricik amacı, görevi, düşüncesi ve hazırlığı yurt savunmasıyla sınırlanmış olan bu topluluk (ordu), memleketin siyasetini yönetenlerin en sonunda verecekleri kararla harekete geçer."

c-Kuvvetli Ordu - Ulusal Güç

M. Kemal, ülkenin genel siyasal durumuna ilişkin ana düşüncesini, “her türlü siyasetin her türlü anlamıyla, en çok kuvvetli olmak” biçiminde özetlemektedir. Ancak O'nun “en çok kuvvetli olmak”tan anladığı, yalnızca silah kuvveti yani ordunun güçlü olması değildir. Kendisi asker olduğu halde, “silah kuvveti”ni, gerçek kuvvet bileşkesini oluşturan etkenlerin sonuncusu olarak değerlendirmektedir. Dolayısıyla, “kuvvetli olmak” deyimiyile, “manen, bilimde, teknikte ve ahlak yönünden kuvvetli olmak”ı kastetmektedir. Bu inancını ve anlayışını açıklamak için de M. Kemal, “bugünkü insan toplumları arasında yer alabilmek için, silah elde” beklemenin yeterli olmadığını, bilimde ve teknikte geri kalmış, manen güçsüz, ahlak yönünden zayıflamış olan bir ulusun tüm bireyleri en modern silahlarla donatılmış olsalar bile, o ulusu “kuvvetli” diye kabul etmenin doğru olamayacağını vurgulamaktadır. Ve sonuç olarak Mustafa Kemal, kuvvetli ordu denince, her bireyi ve özellikle subayı, komutanı, uygarlığın ve teknolojinin gereklerini yerine getiren, düşünce ve hareketlerini ona göre düzenleyen yüksek ahlaklı bir topluluğu anladığını belirtmektedir.

d-Özgürlük ve Bağımsızlık - Barış İçinde İlerlemek İçin Çalışmak

Mütareke döneminde en önemli sorun, savaştan yenik çıkmış da olsa, ülkenin bağımsızlığının ve ulusun özgürlüğünün korunması olduğu için, M. Kemal siyasal durum hakkındaki görüşlerini açıklarken kendi düşüncesinin mayasını oluşturan bu kavramlara da değinmektedir. Ülkenin muhtaç olduğu ileri düzeye ulaşabilmesi için, özgürlük ve bağımsızlığın korunduğu bir barış ve huzur dönemine kavuşulmasını ve ilerleme yolunda sürekli çalışma evresine girilmesini zorunlu görmektedir. Bu nedenle, böyle bir barış, huzur ve çalışma dönemini açacak olan siyasal dostluklardan yana olduğunu eklemekten de geri kalmamaktadır.

e-İngilizler Hakkındaki Düşünceleri

Minber muhabirinin, İngilizlere ilişkin olarak yönelttiği soruya Mustafa Kemal'in verdiği yanıt, gerek içeriği gerekse amacı yönünden ayrı bir önem taşımaktadır.

Birinci Dünya Savaşı süresince, Arıburnu, Anafartalar ve Filistin cephelerinde “vatan savunması” amacıyla İngilizlerle savaştığına işaret eden M. Kemal Paşa, askerliğin gereği olan bu hizmetleri bir yana bıraktığını ve kalbinde “kin ve düşmanlık duygularının yer bulmadığını” belirttiikten sonra sözlerini şöyle sürdürmektedir:

“İngilizlerin, Osmanlı ulusunun özgürlüğünü ve devletimizin bağımsızlığını gözetmede gösterdikleri saygı ve insanca davranış karşısında yalnız

benim değil, bütün Osmanlı ulusunun İngilizlerden daha hayırlı bir dost olamayacağı kanısıyla duyulanmaları pek doğaldır.”

Asker olmasına karşın daima barıştan yana olan ve ulusal yönden yaşamsal ve zorunlu olmadıkça savaştan kaçınılması gerektiğine inanmış bulunan M. Kemal'in, barışa yönelindiğinde savaşılanların eski düşmanlıkları unutup dost olmaları için ilk adımı atmaktan çekinmediği gözönüne alınacak olursa, İngilizlere karşı düşmanca duygular taşımadığı yolundaki açıklamasında içtenlikle konuştuğu kolaylıkla kabul edilir. Ancak, O'nun, İngilizleri Osmanlı ulusunun özgürlüğüne ve ülkenin bağımsızlığına saygı gösteren ve İmparatorluk hakkında en güzel duygular besleyen en iyi dost diye kabul ettiğini belirten sözlerinde, o günlerin siyasal ortamında bir yönüyle dile getirilmek istenmeyen, diğer yönüyle de biraz abartılmasında yarar görülen düşüncelerin etkili olduğunu sanıyoruz.

Bilindiği gibi, Mondros Mütarekesi hükümleri ordulara duyurulduğunda, bunun uygulamada doğuracağı sakıncalara dikkati çekerek tepki gösteren komutanların başında M. Kemal yer almıştı. Hele İngilizlerin mütareke hükümlerini aşan isteklerde bulunarak Musul'dan sonra İskenderun'u da işgal etmek istemeleri, onu adeta isyana ve İstanbul hükümeti ile anlaşmazlığa sürüklemişti.

Örneğin M. Kemal, 6 Kasım 1918'de Genel Kurmay Başkanlığı'na gönderdiği telgrafta, İngilizlerin centilmen görünüşlü aldatici davranışlarına güvenilmemesi gerektiğini, onların emellerinin İskenderun'u işgal ve VII. Ordunun geri çekilme yollarını keserek teslim olmaya zorlamak olduğunu belirtmiş, ayrıca bu amaçla İslâhiye'de Ermeni çetelerini harekete geçirdiklerine dikkati çekerek - bugünkü anlatımla - şöyle devam etmişti:

“..İngiliz temsilcisinin centilmenliğini ve buna karşılık bu biçimde onların gönüllerini hoş edecek davranışta bulunulmasını anlamak ve doğru saymak inceliğinden yoksun bulunduğumu arz ederim. Yunanistan'ın hareket alanına çıkarılmamasını sağlamak ile İngilizlerin İskenderun'da ve İskenderun - Halep yolu üzerinde yerleşmelerindeki mantıksal ilişkiyi anlayamadığım gibi, bu konudaki hoşgörüyü de aksine çok zararlı görüyorum. Bu nedenle, durumun yüce tarafınızdan İngiliz Suriye Ordusu Komutanlığına duyurulmasına aracı olmada başışlanmamı dilerim.

“İskenderun'a her ne neden ve bahane ile asker çıkarmaya girişecek İngilizlere ateşle karşı konulmasını.. emrettim. İngilizlerin aldatici tutum, öneri ve hareketlerini İngilizlerden fazla haklı ve nazik gösterecek ve buna karşılık onların hoşuna gidecek davranışları içerecek emirleri isteyerekten uygulamaya yaradılışım elverişli olmadığından ve halbuki Başkomutanlık Genel Kurmay Başkanlığının anlayışına uygun hareket edemediğim

durumda birçok suçlamalar altında kalmaklığım doğal bulunduğundan, komutayı hemen teslim etmek üzere yerime atayacağınız kimsenin ivedilikle bildirilmesini özellikle dilerim.”⁶

Mustafa Kemal'in, İngilizlerin davranışları hakkındaki görüşlerini hiçbir yoruma yer bırakmayacak biçimde sergileyen ve İstanbul hükümetini İngilizlere karşı zayıf davranmakla suçlayan bu telgraftaki düşünceleri, *Minber*'de çıkan demeçteki sözlerle bağdaştırmak kolay olmasa gerekir. Öyle anlaşılıyor ki İstanbul'a gelir gelmez Perapalas'ta Rauf Orbay'la buluşan ve Mondros Mütarekesinin uygulanması, İngilizlerin davranışları hakkında ondan ayrıntılı bilgiler alan Mustafa Kemal,⁷ o dönemde İngilizleri hemen karşıya almamanın daha yararlı olacağını düşünmüş ve belki de Tefik Paşa hükümetini düşürüp A. İzzet Paşa kabinesini yeniden işbaşına getirmeyi sağlamak amacıyla, İngilizleri Osmanlı İmparatorluğunun en hayırlı dostu diye nitelemeyi uygun bulmuştur.

Değişik yönlerden önemli olduğuna inandığımız *Minber*'deki *Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat*'ı aynen yayımlıyoruz.

*

MUSTAFA KEMAL PAŞA İLE MÜLAKAT

YÜKSEK BİR TERCÜME-İ HAL - MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN HİDEMAT-I ASKERİYESİ - SİYASİ KANAATLERİ - KUVVETLİ BİR ORDU HAKKINDAKİ FİKRİ - İNGİLİZLERE KARŞI HİSSİYATI - MEMLEKETTEKİ FİKİR CEREYANLARI

Bundan üç gün evvel son memuriyeti olan Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığını terk ile, Dersaadete gelen Fahri Yaver-i Hazret-i Şehriyari Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle mülakat etmek üzere muharrirlerimizden birini müşârunileyh nezdine izâm eyledik.

Mustafa Kemal Paşa hazretleri, son harbin, nam ve şöhretini pek ziyade i'lâ eylediği müstesna bir kumandanımızdır. Müşârunileyh Mekteb-i Harbiye'den erkân-ı harbiye yüzbaşılığıyla neşet eylediği gün, efkâr-ı ahrarânesinden dolayı tevkif ve ba'de *Şam*'a nefy edilmişti. Beşinci Ordu mîntikasında efkâr-ı ahrarâneyi telkîn ve teşkilât-ı hürriyet-perverâne icra eylemiştir. Meşrutiyetin istihsali yolunda sarf eylediği mesai ve himematın tafsilatına başka bir vesile ile tekrar avdet edeceğiz.

31 Mart Vak'asını müteakip *İstanbul*'a gelmiş olan Hareket Ordusunun erkân-ı harbiyesini idare etmiş ve *Trablus-garb* muharebesinde *Bingazi*'ye

⁶ T. Bıyıklıoğlu, *A.g.y.* s. 60

⁷ Ayrıntılı bilgi: F. Kandemir, *A.g.y.* 29-31

azîmet ve *Derne* kuvvetlerinin kumandasını der-uhde eylemişti. Balkan Muharebesinde *Gelibolu*'daki kuva-yi mürettebe erkân-ı harbiyesinde bulunmuş ve bilâhare ordumuzun tekrar ileri hareketine ibtidar eylediği zaman *Trakya*'nın, bilhassa *Meriç*'in sağ sahilindeki aksamını istirdad hususunda pek mühim bir âmil olmuştu. Harekât-ı harbiyenin inkıtâ üzerine *Sofya* Ataşemiliterliğine ve Harb-i Umuminin bidayetinde gönüllü olarak bir Fırka kumandanlığına tayin edilmiş ve firkasıyle *Çanakkale* muharebatının ilk gününden son gününe kadar İtilâf kuvvetleriyle mütema-diyen döğüşerek *Arıburnu* ve *Anafartalar* muharebat-ı azimesinin yeğâne kahramanı sıfatıyla paytahtı pâ-y-i istiladan muhafaza eylemiştir.

Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa *Kafkas* cebhesine azîmetle *Muş*, *Billis* havalisinin istirdadına muvaffak olarak İkinci Ordu kumandasını almış ve müteakiben Hicaz Ordusu Kumandanlığını deruhde eylemek üzere *Şam*'a kadar gelmişken kendisi tarafından serd edilen bazı mülâhazata binaen mezkûr vazifeyi kabul etmiyerek tekrar İkinci Orduya avdet ve bilahare Yedinci Ordu Kumandanlığına nakletmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Yedinci Ordu Kumandanlığında bulunduğu sırada Grup Kumandanı Falkenhayn Paşa'nın hükümet-i Osmaniyye mazarrat iras edebilecek bir mahiyette olan siyasetine ve Karargâh-ı Umumi'nin bu mes'eledeki nokta-i nazarına iştiraki arzu eylemediğinden, menafi'-i vataniyye tamamen muvafık olan kanaatine istinaden memuriyet-i mezkûreden istifa¹ eylemiştir. Hadisat, müşarünileyhe kanaati ne kadar muvafık olduğunu isbat eylemiş ve son dakikalarda Karargâh-ı Umumi kendi nokta-i nazarını kabule mütemayil görünmüş olduğundan ve Başkumandanlık umuru da bizzat taraf-ı Hümayundan deruhde edilmiş olduğundan iradat-ı seniyye-i hazret-i Padişahiye imtisalen tekrar Yedinci Ordu Kumandanlığını kabul etmiş ve bu vazife ile son *Suriye* hezimetlerinde orduyu, cenahlarında bulunan kuvvetlerden hiçbir muâvenet görmediği halde kat'i bir izmihlâlden kurtararak Haleb'e kadar çekmeğe muvaffakiyet gösterdikten sonra bilâhare Yıldırım Orduları Grubu Kumandalığına tayin edilmiştir.

Devlet-i aliyye mütareke akd edilmesi üzerine mütareke şeraitinin suver-i tatbikiyesi hakkında merkezle müzakere etmek üzere Dersaadet'e gelmiş ise de Grubun ilgasına binâen vazifesine hitam verilmiştir.

Müşarünileyhin muharririmize vaki' olan kıymetdar beyanatını ber-vech-i âti derc ediyoruz:

*

¹ Gazetede "istifade" biçiminde ise de "istifa" olması gerekir.

- Vaziyet-i siyasiyemiz hakkındaki mütala'a-i devletlerini öğrenebilir miyim?

- Ben siyasetle yalnız 329 senesinde ² *Sofya* ve aynı zamanda *Belgrad* ve *Çetine* Ateşemiliterlikleri uhdemde bulunduğu bir sene zarfında iştilal ettim ve tarz-i iştilalim de sırf siyasi olmayub askeri - siyasi bir iştilal idi. Bu memuriyetim müddeti istisna edilirse, bütün hayatım *Trablus-garb*'te, Balkan Muharebesinin safha-i âhiresinde ve harb-i hazırda muharebe meydanlarında umur-ı askeriye ile iştilalde geçmiştir. Binaen-aleyh kendimde ordulardan ve muharebelerden ve askeri kanaatlerden bahs etmek için pek vâsi' selâhiyet görüyorsam da, siyasetten bahs etmek cihetini müntesibine terk etmeği muvafık bulurum. Ma'a-mafih bu ifademle aziz vatanımızın ve bedbaht milletimizin selâmet ve menfaatine taalluku itibariyle, devletimizin benim de içinde yaşamakta bulunduğum devrin safahat-ı muhtelifesinde siyaset-i umumiye âhengine reng-i iştilalini düşünmemiş olduğumu söylemek istemiyorum. Bu hususda muhtelif zamanlara âid âmik düşüncelerimin ve bu düşüncelerin icab ettirdiği tetkikatın hülâsasını ve neticesini ifade etmek lâzım gelirse diyebilirim ki, ben, "Her türlü siyasetin her türlü manasiyle en çok kuvvetli olmakta bulunduğunu" kabul ederim. "En çok kuvvetli olmak" ta'birinden maksadım, yalnız silâh kuvveti olduğunu zan etmeyiniz. Bilakis, asker olduğuma rağmen bu, bence kuvvet muhassalasını vücude getiren âvâmilin sonuncusudur. Benim murad ettiğim, "ma'nen, ilmen, fennen, ahlâken kuvvetli olmaktır". Çünkü bu saydığım hasâilden mahrum olan bir milletin, bütün efradının en son silâhlarla techîz olunduğunu farz etsek bile, kuvvetli olduğunu kabul etmek doğru olamaz. Bugünkü cemiyet-i beşeriye içinde insan olarak ahz-i mevki edebilmek için, elbette silâh be-dest olmak kâfi değildir. Benim telâkkıme göre, kuvvetli bir ordu denildiği zaman anlaşılması lazım gelen ma'na, her ferdi, bilhassa zabiti, kumandanı icabat-ı medeniyye ve fenniyyeyi ve ona nazaran ef'âl ve harekâtını tatbik eder, yüksek ahlâkda bir hey'ettir. Şüphe yok ki yegâne gâyesi, vazifesi, düşüncesi ve hazırlığı, müdafaa-i vatana münhasır kalan bu hey'et, memleketin siyasetini idare edenlerin en nihayet verecekleri kararlar hal-i fa'âliyyete geçer.

İşte ben, orduya ve ordulara kumanda etmiş bir asker sıfatıyla bu nokta-i nazardan siyasetle temas etmiş olabilirim. Memleketimi ve milletimi pek iyi tanıdığım ve muhtaç olduğu terakkiye mazhariyet için huzur ve sükûn ile, fakat herhalde hürriyet ve istiklâli masûn olarak çok devamlı

² M. 1913-1914

çalışmak lüzumuna kani bulunduğum cihetle, bu kanaatimi tatmin edecek, yani bize huzur ve sükûn ve zaman-ı mesâ'i bahşedecek münasebetlere iktiran eden dostluklara cidden taraftarım.

- İngilizlere karşı perverde eylediğiniz hissiyat hakkında bazı malûmat verir misiniz?

- Bu harpte İngilizlerle *Arıburnu*, *Anafarta* ve *Filistin* cebhelerinde karşı karşıya birçok muharebeler verdim. Ben, bu muharebelere ve suret-i umumiyede bu saydığım cebhelerden başka cebhelerde, başka mıntukalarda diğer milletlerle dahi verdiğim muharebelere, daima vatanın müdafaasından ibaret olan bir vazife-i asliye ifa ve bunun için askerlik hizmetini tahattur etmiyorum. Binaen-aleyh kalbimde buğz ve a'dâvet hissiyatı yer bulmamıştır.

İngilizlerin, Osmanlı milletinin hürriyetine ve devletimizin istiklâline riâyette gösterdikleri hürmet ve insaniyet karşısında yalnız benim değil, bütün Osmanlı milletinin İngilizlerden daha hayırhah bir dost olamayacağı kanaatiyle mütehassis olmaları pek tabiidir.

- Memlekette en son cereyan eden efkârı nasıl buluyorsunuz?

- Cebhe-i harpten *İstanbul*'a avdet edeli iki gündür. Karargâhımın bulunduğu *Adana*'da fikir cereyanlarını his etmeğe vakit bulamadım. Binâen-aleyh henüz bu bâbda birşey söyleyemem.

انتربول دولیات ایجود : سنلک ۱۹۰۰ . آئی آئی ۱۲۱ . اوج آئی ۱۰۰
عالمک آجیبه ایجود : سنلک ۱۲۰ . آئی آئی ۲۲۰ . اوج آئی ۱۲۰

امور اداریه و تحریریه و اعلات ایجود مدیره نامت مزایجه ایله

بر هفت اولکی مستهل ۵ هرورث

دی غزیه

قویه جق و اعتماد رأیی طلب ایده جکدره کی زده مصرأ روایت ایدملکده در!

مصطفی کمال پاشا ایله ملاقات

تکلیفک برترجه سال ذ مصطفی کمال پاشا تک خدمت مکریمی خلیسی

شائری - قولن پر اوردو خدمتک فکریه - انگلوزره کازمی
کمال پاشا ایله ملاقات

بایسته کولر اوردو پر ره و عیالته
ایلمن بره سیبه چال همه عارونک
کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته

دوکومره آدی اوردو
کولر اوردو عیالته
ایلمن بره سیبه چال همه عارونک

ایلمن بره سیبه چال همه عارونک
کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو

کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو
کولر اوردو عیالته

ایلمن بره سیبه چال همه عارونک
کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو

ایلمن بره سیبه چال همه عارونک
کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو

ایلمن بره سیبه چال همه عارونک
کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو

موت و لا حره باغی اوردو اولو عیالته

مصطفی کمال پاشا
بولونجی سیرده غروب اولو عیالته
ایلمن بره سیبه چال همه عارونک

کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو
کولر اوردو عیالته

ایلمن بره سیبه چال همه عارونک
کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو

ایلمن بره سیبه چال همه عارونک
کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو

کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو
کولر اوردو عیالته

ایلمن بره سیبه چال همه عارونک
کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو

کولن سوک کولر اوردو اولو عیالته
دوکومره آدی اوردو
کولر اوردو عیالته

